

Mato Lovrak. *Bjelovaram, stazama djetinjstva*. Uredile Zorka Renić i Martina Krivić Lekić. Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru; Medicinska škola Bjelovar, 2020., 98 str.

Suradnjom i u nakladi Državnoga arhiva u Bjelovaru i Medicinske škole Bjelovar objavljen je autobiografski tekst Mate Lovraka *Bjelovaram, stazama djetinjstva*, koji je izlazio u nastavcima u tjedniku *Bjelovarski list*. Pretražujući digitalizirani *Bjelovarski list*, na ovaj su tekst naišli učenici, knjižničarka i nastavnici Medicinske škole Bjelovar tijekom istraživanja prvih ljekarni u sklopu školskoga projekta *Ljekarništvo u Bjelovaru*. Projekt digitalizacije *Bjelovarskoga lista* započeo je 2019. suradnjom dviju bjelovarskih ustanova koje čuvaju najveći broj kompletnih godišta toga tjednika – Narodne knjižnice “Petar Preradović” i Državnoga arhiva u Bjelovaru. Zahvaljujući digitalizaciji te vrijedne kulturne baštine donedavno teško pretraživ sadržaj uspio je doći u ruke istraživača te biti povod za suradnju. Objedinjeni tekst Mate Lovraka opremljen je vrijednim razglednicama i slikama koje čitatelju dočaravaju vrijeme o kojem piše poznati dječji književnik. Tekst su uredile Zorka Renić i Martina Krivić Lekić.

Mato Lovrak rođen je u Velikom Grđevcu, a Kraljevsku realnu gimnaziju pohađao je u Bjelovaru, gdje je i stanovao kod umirovljenoga učitelja Steve Jankovića u Velikim Sredicama 25. Sa sela u grad došao je kao desetogodišnjak te se kao “mali gimnazijalčić” u novoj sredini i vrlo zahtjevnoj školi nije lako snašao. U tekstu donosi svoje reminiscencije na djetinjstvo, prisjeća se teške “latinske škole” kada se kao maleni dječak morao “sukobiti” s prezahtjevnim školskim programom, tj. s tri “zmaja ognjena”, s tri gramatike (hrvatskom, njemačkom i latinskom). Vrijeme je to i “napametnog” učenja, koje je djecu tjeralo u suze, očaj, bijeg kući na selo i rezultiralo željom “da gimnaziju, u stvari mučilište za djecu, sruši potres ili zahvati plamen požara”. Nakon niže gimnazije upisao se u zagrebačku učiteljsku školu, koju je završio 1919. godine.

Unatoč negativnom iskustvu života u gradu, Lovrak se Bjelovaru uvijek rado vraćao opisujući njegove ljepote i osobitosti. U tom je gradu stekao i ugodna sjećanja vezana uz prve susrete s knjigama, filmom, kazalištem i glazbom. Kao dječji pisac, bio je čest gost u školama i gradskoj knjižnici. Ondje je prikupljao materijale za svoje autobiografske romane: *Slamnati krovovi* (1963.), *Gimnazijalac* (1967.), *Preparandist* (1968.), *Uzvišeno zvanje* (2011.) i *Pero Kvržica među ljudima* (2014.). Upravo su njegovi posjeti tijekom 1961. i 1962. radi prikupljanja materijala za pisanje romana zabilježeni u *Bjelovarskom listu*, najdugovječnijem gradskom tjedniku.

Dva su perioda izlaženja ovoga Lovrakova feljtona u bjelovarskom tjedniku. Prvi se dio sastoji od 15 kratkih tekstova (uvodni i 14 nastavaka) koji su objavljeni od 24. kolovoza do 29. studenog 1961. godine. U drugom je dijelu obuhvaćeno 18 tekstova (uvodni i 17 nastavaka) objavljenih od 11. listopada 1962. do 7. veljače 1963. godine. U obilascima grada Lovraka su pratili glavni i odgovorni urednik *Bjelovarskoga lista* Ivan Matunci te direktor lista Silvije Škalec.

Autobiografski tekst *Bjelovaram, stazama djetinjstva* prožet je Lovrakovim mislima o odgoju, obrazovanju, položaju žena, književnosti, glazbi, filmu, kazalištu... te prikazuje kulturni i gospodarski život Bjelovara početkom 20. stoljeća. Drvoređi glavne bjelovarske ulice bude u piscu sjećanja na ljekarnu, tada apoteku, *K angeli*

Josipa Werkleina, otvorenu 1892. godine. Zatim su tu slastičarnica *Kinel* sa svojim bogatim izborom kolača, papirnica *Kolesar*, koja je nudila pregršt lijepih razglednica s prikazom grada, prvi *bioskop*, tvornica *Koestlin*, svratište *Kruna*... U pratnji novinara iz redakcije Lovrak se zaustavio i na željezničkom kolodvoru, uspoređujući nekadašnje bučne vlakove s ovima modernima bez škripe. Prisjeća se *Franckove* tvornice cikorijske, stana u kojem je boravio kao gimnazijalac, ulične petrolejske rasvjete, brežuljaka na kojima bi se ljudi sanjkali, bjelovarske pošte... Oprečne misli posebno se vežu uz zgradu Sokolane, gdje je Lovrak kao gimnazijalac tjedno pohađao dva sata obaveznoga *gombanja* (gimnastike), njemu odviše mrska predmeta. Istovremeno je zgrada bila i dom za izvođenje kulturnih priredaba i u njoj se Lovrak prvi put susreo s elementima lijepoga, estetskoga, što je poslije dovelo do želje da postane učiteljem.

U gotovo sve rečenice utkan je osjećaj nostalgije za prošlim vremenom, što se očituje u autorovoj naklonosti prema tradicionalnoj podjeli rodni uloga, posebno kad je riječ o obrazovanju djevojčica, i upozoravanju na to da današnjoj djeci nedostaje učtivosti i lijepih navika. Rečenice su jasne i kratke, bez pretjeranoga ukrašavanja, a Lovrak rabi jednostavan, pučki leksik, što više usklađen sa stvarnim životom i prirodnim govorom ljudi. Vidljiv je i blagi otklon od norme standardnoga jezika.

Česte usporedbe Bjelovara s početka 20. stoljeća i Bjelovara tijekom 60-ih godina 20. stoljeća, osim što, kako navode urednice, pripadaju području privatne nostalgije, povećavaju dokumentarističku vrijednost ovoga djela, a suradnja Medicinske škole Bjelovar i Državnoga arhiva u Bjelovaru potvrda je potrebe za daljnjom digitalizacijom i istraživanjem vrijedne hrvatske kulturne baštine.

Lea Bakić